

اهمیت بخش کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست و چالش های پیش روی

در الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی

مصطفی کریمزاده^۱

نوید پایدارمنش^۲

علی طالبزاده بردسیری^۳

چکیده:

پیشرفت و رشد همواره در همه کشور های جهان در تمامی دوره ها از دغدغه های اساسی بوده است. هنگامی یک کشور پیشرفت می کند که در تمامی زمینه های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و فرهنگی و... رشد داشته باشد. ما نیز در این مقاله به پیشرفت های کشور در زمینه های منابع طبیعی، کشاورزی، محیط زیست و عوامل موثر در پیشرفت این حوزه ها می پردازیم. در این مقاله راهکار هایی را در جهت تشریح امر پیشرفت در این حوزه ها را بیان می کنیم. گسترش یافتن و جذب توریسم در بخش منابع طبیعی موجب ایجاد اشتغال و درآمد می شود. همچنین پیشرفت در بخش کشاورزی موجب افزایش تولید ناخالص داخلی و خودکفایی می شود. همچنین در هر بخش به چالش ها و موانع پیش رو در آن حوزه اشاره کرده و راهکارهایی را جهت رفع آنها ارائه می کنیم. همچنین به نتایجی دست پیدا میکنیم که مشخص می کند دستیابی به این سطح از پیشرفت در این حوزه ها نیاز به یک برنامه ریزی بلند مدت و صرف هزینه های گسترده ای دارد که باید مورد حمایت بخش دولتی قرار گیرد. در پایان نیز با توجه به نتایج بدست آمده به عوامل عمومی موثر بر پیشرفت همه جنبه های یک کشور اشاره می کنیم.

کلیدواژه ها: الگوی پیشرفت ایرانی - اسلامی، منابع طبیعی، عوامل موثر بر پیشرفت، بخش کشاورزی، موانع پیش روی پیشرفت

مقدمه:

همه ی کشورهای در تمام اعصار و دوره ها همواره خواهان رشد و پیشرفت هرچه بیشتر در جامعه خود بوده اند. این حس نیاز به پیشرفت از ذات درونی انسان که میل به تکامل و رشد و دوری جستن از سکون و بی تحرکی است نشأت می گیرد. کشورها همواره در پی یافتن مسیری جدی برای ایجاد تغییر و تکامل در جامعه خود بوده اند. این میل به تعالی در تمام ابعاد جامعه نظیر اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و ... نمو پیدا کرده است. تا کنون تعاریف متعددی از پیشرفت و توسعه اقتصادی مطرح شده است. نمونه هایی از این تعاریف عبارتند از:

۱- پیشرفت علمی است که به مردم برای شناخت و افزایش توانایی ها و پتانسیل های آنها برای پاسخگویی به نیازها و مشکلاتی که به اشتراک می گذارند کمک می کند.^۴

Karimzadehmostafa@yahoo.com

Navidpaidarmanesh@gmail.com

Taleba85@yahoo.com

^۱. استادیار دانشگاه فردوسی

^۲. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد

^۳. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد

- ۲- پیشرفت به معنای رشد و ترقی است که هنگامی که می‌گوییم پیشرفت همه جانبه منظور پیشرفت از تمامی ابعاد آن است. مسئله‌ی حائز اهمیت این است که مورد تعلق پیشرفت چه موجودی باشد.
 - ۳- پیشرفت را می‌توان برنامه‌ای هدفمند در جهت حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب دانست.^۵
 - ۴- مفهوم پیشرفت به منظور روشن کردن نقش فعال، بالقوه و خلاق ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی در مفاهیم رشد و توسعه مطرح می‌شود.^۶
 - ۵- یک اصطلاح گسترده اعمال شده به شیوه‌ها و رشته‌های مختلف دانشگاهی از رهبران مدنی، فعالان، شهروندان و ... برای بهبود جنبه‌های مختلف جوامع محلی است.^۷
- ما نیز در این مقاله بر آنیم تا شاخصه‌های رشد و پیشرفت جامعه اسلامی را توضیح داده و به نقش بخش‌های کشاورزی بمنظور امنیت مواد غذایی و همچنین منابع طبیعی و محیط زیست در مسیر پیشرفت اقتصادی بپردازیم. در هر حوزه عوامل موثر بر پیشرفت و توسعه آن بخش را ذکر کرده و چالش‌ها و موانع پیش رو و راهکارهای رفع آنها را ذکر میکنیم تا راهبردی شود برای پیشرفت کشور عزیزمان ایران.

پیشرفت در ایران با نگرش اسلامی:

همانطور که ذکر کردیم نیاز به پیشرفت از نیازهای اساسی هر جامعه‌ای است. کشور ایران نیز تاکنون به طرق مختلف نیاز به رشد و پیشرفت خود را ابراز داشته است. این نیاز در سالهای اخیر که نظام توسعه یافتگی کشورهای جهان به منسوخ ظهور رسیده است بیش از پیش احساس شده است و مقامات و مسئولین نیز تاکید مضاعفی بر آن داشته‌اند.

چنان که رهبر معظم انقلاب اسلامی آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی) بر پیشرفت هر چه بیشتر جامعه اسلامی تاکید نموده‌اند و پیشرفت و عدالت را دو عضو جداناپذیر هم معرفی کرده و معتقدند پیشرفت کشور اسلامی باید بعد عدالت محوری آن را هم مد نظر داشته باشد. در دین مبین اسلام نیز همواره به رشد و پیشرفت تاکید فراوانی شده است. در روایات آمده است که سنت پیامبر بر رشد بوده است^۸ و همچنین اساسا پیامبر به سوی رشد هدایت می‌نمود.^۹

بنابراین در رابطه با رویکرد انتخابی پیشرفت، کشورهای توسعه یافته مختلف جهان روش‌ها و نگرش‌های مختلفی از پیشرفت را مسیر حرکت خود قرار داده‌اند. این مدلها در بسیاری از موارد با سیاستهای دینی - مذهبی کشور ایران مغایر بوده و بنابراین نیاز به یک مدل پیشرفت و توسعه ایرانی - اسلامی بیشتر احساس می‌شود. در اینجا باید دقت کنیم که پیشرفت با توسعه متفاوت است. پیشرفت، ترجمه واژه Progress و توسعه ترجمه واژه Development است. پیشرفت، جهات و جنبه‌های مختلفی از جمله فرهنگی، معنوی، اخلاقی و ابعادی متناظر و متناسب با فرهنگ یک جامعه دارد اما در توسعه بیشتر بحث به دنبال توسعه اقتصادی هستند و در آن خبری از ابعاد اخلاقی و معنوی وجود ندارد.

^۴ . www.scdc.org.uk

^۵ . ضرورت تعریف الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت موانع و سازوکارها، زهرا نصراللهی.

^۶ . سایت ایران صدا به آدرس اینترنتی www.iranseda.ir

^۷ . "[Community Development Challenge Report](#)". Produced by Community Development Foundation for Communities and Local Government. Retrieved 2009-02-13.

^۸ . نهج البلاغه، خطبه ۹۴

^۹ . نهج البلاغه، خطبه ۱۹۵

توسعه یعنی تغییر کمی و کیفی در جهت بهبود سطح زندگی و نه فقط رشد اقتصادی.^{۱۰} در تعریفی دیگر بیان شده است که توسعه در لغت به معنای رشد تدریجی در جهت پیشرفته تر شدن، قدرتمند تر شدن و حتی بزرگتر شدن است.^{۱۱} بروکفیلد نیز در در تعریف توسعه می گوید: توسعه را باید بر حسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف کنیم. با توجه به تعاریف ارائه شده، در اینصورت پیشرفت، توسعه را در بر دارد اما لزوماً توسعه، پیشرفت را شامل نمی شود. با توجه به اینکه پیشرفت متناسب با فرهنگ یک جامعه است در کشور اسلامی نیز باید روش انتخابی با فرهنگ مذهبی مردم سازگار و در عین حال اهداف و مسیر پیشرفت را نیز در نظر داشته باشد.

الگوی ایرانی اسلامی - پیشرفت

پیشرفت همواره از دو جنبه مورد بررسی قرار می گیرد، پیشرفت فرد و پیشرفت جامعه. مبرهن است که در الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی رشد فرد و جامعه بطور موازی و در کنار هم مدنظر است و رشد یکی از آنها به تنهایی موجب نقصان و عدم توسعه یافتگی بطور کامل می باشد. همچنین رشد امری نیست که به خودی خود بوجود آید، بلکه باید با ساختارسازی و ایجاد زیر بناهای اقتصادی مناسب مانند توسعه و مدرن سازی سیستم های کنونی به آن دست یافت. ممکن است هر جامعه و کشوری تا حدی به رشد و تعالی برسند. عموماً سقف و حد بالایی برای رشد متصور نیستند و این امر نسبی است که کشوری را توسعه یافته و کشوری را در حال توسعه و پیشرفت می نامند. برای رسیدن به رشد و پیشرفت متداوم باید یکسری عوامل و شاخصه ها را مد نظر داشت. تعیین هدف و تلاش و پشت کار از این عوامل هستند. زیرا جامعه باید اهداف خود را از رشد و پیشرفت مشخص کرده و این اهداف نباید بلند پروازانه و غیر قابل دست یافتن باشند. حمایت از تولید داخلی نیز از دیگر عوامل پیشرفت کشور می باشد. افزایش کیفیت تولیدات داخلی منجر به کاهش واردات و خروج کمتر ارز از کشور شده و می تواند کمک شایانی به پیشرفت کشور نماید. استفاده از متخصصان و اندیشمندان داخلی از دیگر راهکارهای رشد و پیشرفت کشور است. استفاده از این متخصصان و تعامل هرچه بیشتر مسئولین و دانشگاهیان می تواند به بهبودی و تسریع جریان پیشرفت کمک کند. در جریان رشد و توسعه اقتصادی باید کماکان منتظر شکست بود و آمادگی رویارویی با آن را داشت. اما باید در هر صورت با برنامه ریزی و داشتن انگیزه، روحیه بالایی را برای جامعه بوجود آورد تا حس همکاری عمومی را در مردم تقویت کرد. زیرا همانطور که در این مقاله عوامل مهم گیشرفا اقتصادی را ذکر خواهیم کرد، بی اعتمادی مردم و ناامیدی آنها بیشترین ضربه را به روند پیشرفت کشور وارد می کند. از دیدگاه اسلامی نیز عواملی بر پیشرفت کشور اسلامی تاثیر گذار هستند. قوی بودن اخلاق انسانی و دینی فرد و جامعه از عوامل مهم در مسیر پیشرفت کشور است. داشتن انگیزه و نیت صحیح و الهی هم از دیگر عواملی است که موجب می شود آحاد جامعه برای پیشرفت و توسعه ی کشور مشارکت و همکاری داشته باشند.

^{۱۰} کارگاه آموزشی تئوری پایگاههای تحقیقات جمعیتی دکتر مجد زاده و همکاران

^{۱۱} فرهنگ لغات آکسفورد ۲۰۰۱

تاثیر منابع طبیعی بر رشد و توسعه اقتصادی

منابع طبیعی را می توان کلیه منابعی نامید که بشر نقش عمده ای را در بوجود آمدن آن نداشته است اما با افزایش سطح دانش و تکنولوژی بشر این توانایی را پیدا کرده که بر آن تاثیر بگذارد که البته این تاثیر گذاری در جنبه های حفظ و بهره برداری از آن نمود بیشتری داشته است. می توان منابع طبیعی را به سه بخش منابع پایدار و دائمی، منابع تجدید پذیر و منابع غیر قابل تجدید تقسیم بندی می کنند، براساس این طبقه بندی انرژی خورشیدی و باد جزو منابع پایدار و دائمی، خاک، آب، مرتع و... جزو منابع تجدید شونده و سوخت های فسیلی، معادن طلا، مس و... در گروه منابع غیر قابل تجدید طبقه بندی می شوند در ابتدای مقاله به بررسی جنگل ها و مراتع خواهیم پرداخت و در بخش های دیگر به تفصیل درباره دیگر منابع مانند محیط زیست و بنادر، دریاها و ... سخن خواهیم راند. در هر بخش از منابع طبیعی و محیط زیست به عوامل موثر در پیشرفت این بخش ها اشاره می کنیم. و همچنین چالش ها و موانع پیش روی پیشرفت و توسعه ی این بخش ها را نیز ذکر می کنیم.

جنگل ها و مراتع.

جنگل ها و مراتع نقش غیر قابل انکاری در ایجاد زیرساخت های لازم برای توسعه و پیشرفت کشور ها دارند، جنگل ها با داشتن منابع چوب در تولید کاغذ و و فرآورده های چوب نقش ایفا می کنند و همچنین مراتع نیز منبع غنی برای تغذیه دام به شمار می رود که نقش اساسی را در تامین گوشت مورد نیاز دارند همچنین داشتن مراتع مرغوب در روستاها میتواند باعث پر رونق تر شدن شغل دامداری شده و از ایجاد بیکاری بین افراد روستایی بکاهد در نتیجه کاهش مهاجرت بی رویه افراد به شهر ها را به دنبال دارد. این امر می تواند به جلوگیری از متورم شدن بیش از حد بخش خدمات در شهر ها کمک کند که این امر در نهایت کاهش عدم توازن رشد شهری و روستایی را به دنبال خواهد داشت که موضوع فوق از دغدغه های اصلی مسئولان بعد از انقلاب اسلامی به شمار می آید.

اما چالش های موجود در زمینه را می توان نبودن بیش از حد جنگل ها و مراتع به علت آلودگی هوا، گسترش بی رویه شهر ها و ... نامید این مشکلات شرایط را به گونه ای رقم زده است که بشر نتواند خود را با تغییرات پیش آمده هماهنگ سازد، لذا امروزه در کشور های پیشرفته در زمینه حفظ و حراست از جنگل ها برنامه ریزی های بلند مدت صورت گرفته است اما در کشور ما حجم وسیعی از جنگل ها در طول زمان از بین رفته است و نیاز به برنامه ریزی اصولی و زیربنایی وجود دارد که بتوان از منابع استفاده اقتصادی مناسب نمود. اما بایستی این موضوع مورد توجه قرار گیرد که مدت رسیدن این منابع به مرحله بهره برداری طولانی و دارای هزینه های سنگین اجرایی طرح های مربوطه است و موضوع دیگر اینست که مقدار نیاز به فرآورده های چوب در سال های آتی باید مد نظر قرار گیرد اهمیت حیاتی که جنگل ها در سرنوشت هر کشور دارند با توجه به فواید آن در بخش های زیر بنایی کشاورزی، جلوگیری از سر و صدا و... به همراه اشتغال زایی و تولید و نقش حیاتی که در توسعه اقتصادی ملی کشور دارد که جنبه های اقتصادی آن از نظر تفرج و توریسم و تامین سوخت می باشد و اهمیت آن در برنامه توسعه اقتصادی کشور قابل تجدید حیات بودن آن است، این منبع در اکثر صنایع کاربرد لازم را داشته است و تولیدات آن نیز مورد نیاز روزافزون جوامع بشری است و صنایع مرتبط با دولتی در کلیه امور منابع طبیعی و واگذاری کار های اجرایی و طرح های بهره برداری

از آن به بخش خصوصی و تعاونی از اموراتی است که با اجرای به موقع برنامه های تنظیمی منابع طبیعی به خوبی حفظ و به نحو شایسته و مطلوبی توسعه خواهد یافت تا اثرات مطلوب خود را بر توسعه بخش کشاورزی به عنوان محور توسعه اقتصادی کشور گذارد^{۱۲}.

محیط زیست و توسعه پایدار

تا چند دهه پیش هرگاه در ارتباط با توسعه پایدار سخن می گفتیم موضوع محیط زیست خیلی مورد توجه قرار نمی گرفت تا اینکه با شتاب گرفتن آهنگ رشد اقتصادی و دیدگاه اقتصادی در ارتباط با رشد و توسعه کشورها در ارتباط با کسب درآمد بیشتر و بهره کشی بیش از حد از منابع طبیعی منجر به تخریب محیط زیست، نابرابری اجتماعی، کاهش منابع و..... گشت و بنابراین می توان گفت که توسعه پایدار بدون توجه به محیط زیست و حفاظت زمین، آب و ذخائر ژنتیکی گیاهی و جانوری امکان پذیر نیست و همچنین کشور ما هم بایستی به توسعه پایدار توجه شود که در آن به فرهنگسازی مناسب برای محیط زیست و بهره برداری بهینه از آن توجه کافی شود و در این جا نقش تکنولوژی و فناوری های نوین هم نباید نادیده گرفته شود هم نباید نادیده شود.

پیشنهادهای موثر در حفظ و نگهداری محیط زیست:

از آنجاییکه یکی از عوامل موثر بر تسریع تخریب منابع طبیعی فشار جمعیت و فقر اقتصادی است بنابراین کنترل جمعیت و توزیع دوباره درآمد و ثروت برای کاهش فقر، پایداری منابع را به دنبال می آورد. استفاده از سیستم های کشاورزی که نیاز به مصرف مواد شیمیایی را به حداقل رسانده و بیشترین سازگاری را با منابع طبیعی داشته باشد تضمینی برای حفظ پایداری منابع است. مدیریت اراضی کشاورزی، جنگل و مرتع، منابع آب، اهتمام به تدوین و اجرای برنامه های کنترل فرسایش آبی و بادی و توجه به برنامه های کاهش آثار خشکسالی. تلفیق توسعه و حفاظت از منابع و پی گیری اصول و رهیافت های توسعه پایدار. تقویت ظرفیت های درون مرزی کشور برای اجرای سیاست ها و برنامه های حفظ منابع در چارچوب توسعه پایدار.^{۱۳}

نقش بنادر

بنادر از جمله عوامل تسریع کننده توسعه اقتصاد ملی و منطقه ای و یکی از حلقه های اصلی حمل و نقل دریایی و مبادی ورود و خروج کالا به شمار می آید که در سراسر دنیا حکم دارایی های راهبردی ملی را دارد. نقش بنادر در توسعه اقتصادی را می توان در تنوع صادرات و خروج از اقتصاد تک محصولی و همچنین نقش مهمی که در کاهش بهای تمام شده کالاها دارند (چون باعث کوتاه تر شدن مسیر های حمل و نقل داشته) و با توجه به گستردگی سواحل کشور و وجود زیرساخت های موجود می توانند در جهت افزایش سرمایه گذاری خارجی به کار گرفته شوند، نکته دیگر نقش این سواحل در حمل و نقل دریایی است از آن

^{۱۲}. ماهنامه داخلی سازمان جهاد کشاورزی، استان گلستان، سال هفتم، شماره ۱۰۱، اسفند ۸۸.

^{۱۳}. چالش های پایداری منابع در ایران-امید قاسمی کارشناسی ارشد مدیریت معاونت امور اقتصادی

جایی که حدود ۹۰٪، تجارت بین المللی از طریق دریا صورت می گیرد و دلیل آن هم ارزان بودن و بی خطر بودن و امکان حمل و نقل حجم وسیعی از کالا است بگونه ای که سالانه بالغ بر ۲۵۰۰۰ تن بار توسط حمل و نقل دریایی جابجا می شود و اهمیت این موضوع به اندازه ای است که میتوان گفت تجارت فرا قاره ای بدون وجود حمل و نقل دریایی امکان پذیر نیست (۹۵٪ واردات از طریق بنادر و ۸۵٪ صادرات از طریق بنادر صورت می گیرد) بنابراین با توجه به این حجم گسترده، بنادر کشور به عنوان دروازه های ارتباطی کشور امری الزامی است. بنابراین اهبرد های عمومی بندر در ایران شامل انتخاب قسمتی از بازار برای بدست آوردن رهبری در آن و شناسایی نقاط قوت و ضعف و تقویت نقاط قوت و چاره اندیشی درباره نقاط ضعف برای بدست آوردن جایگاه ثابتی در بازار های جهانی و همچنین تلاش برای افزایش کارایی بنادر که این مهم از طریق سه عامل سرعت، ایمنی، هزینه سنجیده میشود که اگر بنادر از نظر کارایی در سطح بالایی باشند علاوه بر این که به عنوان یک سیستم با کیفیت توزیع کالا قلمداد می شوند، یک مزیت رقابتی مهم نیز برای تولید کنندگان و صادر کنندگان به شمار می آید.^{۱۴} در همین راستا بد نیست نقش دریای خزر و سواحل آن را نیز در الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی بسنجیم دریای خزر، بزرگترین دریاچه جهان که از دریاچه سوپریور دومین دریاچه دنیا ۵ برابر بزرگتر است و حدود ۶۰٪ حجم کل دریاچه های جهان را شامل میشود و از مجموع وسعت دریای عمان و خلیج فارس بزرگتر است این دریا از جهات مختلف در توسعه و پیشرفت کشور میتواند با اهمیت باشد از جمله این ویژگی ها می توان به موقعیت استراتژیک آن اشاره کرد که امکان دسترسی به بازار های آسیای میانه و بسیاری از کشور های دنیا را هموار می کند که این موضوع نقش ویژه ای را برای دریای خزر در حوزه توسعه صادرات ترسیم میکند و نکته مهم منابع سرشار طبیعی موجود در این دریاست که علاوه بر ذخایر فراوان نفت و گاز می توان صنعت ماهیگیری را هم نام برد. از آن جایی که که دریای خزر حدود ۷۸ گونه ماهی و ۴۹ زیرگونه را داراست که در کل مربوط به ۱۷ خانواده می شود که ارزش صادراتی بسیار بالایی دارند همچنین میتوان شاخص ترین آنها را در این زمینه ماهیان خاویاری نام برد که ارزش صادراتی آنها تقریباً با نفت و گاز رقابت می کند و همچنین نباید از پتانسیل جذب توریست و گردشگر غافل شد همانطور که می دانیم سواحل زیبای دریای خزر دارای جاذبه های فراوانی است که متأسفانه تاکنون زیاد مورد توجه قرار نگرفته است در حالی که بسیاری از کشورهای همجوار با وجود داشتن پتانسیل های به مراتب کمتر از این طریق درآمد های سرشاری را کسب میکنند، اما در کنار این پتانسیل ها یک سری چالشها و مشکلات نیز در سر راه وجود دارد که مانند محصور بودن برخی کشور ها مانند (ترکمنستان، آذربایجان) نبود همکاری استراتژیک بین کشور های حوزه این دریا، نبود ثبات سیاسی در برخی کشور های حوزه دریای خزر، در معرض خطر قرار گرفتن برخی گونه های آبزیان با توجه به صید بیش از حد آنها و در نهایت آلودگی آب دریا بوسیله آلاینده های شیمیایی است که به طرق مختلف وارد آب دریا می شود از جمله آنها می توان به آلودگی کشتی ها، دفع غیر اصولی زباله ها، فاضلاب ها، آلودگی ناشی از کشت و زرع و آلودگی نفتی اشاره کرد که علاوه بر اینکه تهدید جدی برای حیات گونه های مختلف ماهیان محسوب می شود می تواند جایگاه اقتصادی این دریا را با خطر مواجه کند اما با توجه به پتانسیل های ذکر شده برای این دریا میتوان با دقت بیشتر در زمینه بهره برداری مناسب تر منابع و برقراری مناسبات بهتر با کشورهای حاشیه دریای خزر و گسترش

^{۱۴} پایگاه خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران به آدرس اینترنتی www.irna.ir

مناسبات سیاسی با آنها و حضور قوی تر در این منطقه چالش های عنوان شده را پشت سر گذاشت که در این جا نقش نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران نیز غیر قابل انکار است.

منابع معدنی

منبع معدنی از دیرباز در رشد و توسعه کشور ها نقش عمده ای داشته و همواره یکی از عوامل توجه کشور های استعمارگر به کشور های غنی از لحاظ منابع معدنی بوده است که البته کسورما هم از این قاعده مستثنی نبوده است ایران با ۶۸ نوع ماده معدنی و ۵۶ میلیارد تن ذخایر معدنی جزو ۱۰ کشور برتر در این زمینه است در این میان اهمیت فلزاتی مانند طلا و نقره بیشتر بوده اما عنصری که بیشتر مورد بحث ماست فلز مس است که به واسطه ویژگی های منحصر به فردی که دارد نقش عمده ای در عمران و آبادانی کشور ها داشته است در این حوزه با تولید ۴ میلیارد تن رتبه نهم را در بین کشور های دنیا و سوم آسیا دارد. یکی از شاخصه های توسعه صنعتی در کشور ها میزان مصرف مس است به همین جهت بسیاری از کشور ها در جهت افزایش تولید خود برنامه ریزی کرده اند همانطور که عنوان شد این فلز تاکنون جایگزینی در دنیا نداشته است و از این پس بدلیل خواص فیزیکی و شیمیایی نخواهد داشت. ضمن اینکه این عنصر در صنایع هواپیماسازی، خودروسازی، نانو و الکترونیک، لوله های مسی و کابل مصارف زیادی دارد و روند صعودی افزایش تقاضای مس نیز این موضوع را اثبات میکند.^{۱۵} با طرح های توسعه ای که در بخش مس صورت گرفته است، سرمایه گذاری در صنعت مس به سرمایه گذاری ممتاز تبدیل شد است و بعد از نفت بیشترین سرمایه گذاری در آن انجام می شود. راهکارهایی برای پیشبرد کارایی و توسعه در این حوزه (۱) توجه بیشتر به شناخت میزان ذخایر در بخشهای مختلف به منظور اختصاص مناسب به آن بخش یک امر ضروری به شمار می آید، کمبود دقت به بخش اکتشاف موجب کندی پیشرفت در این زمینه شده است، راهکار دیگر سرمایه گذاری در صنایع پایین دستی است که باعث حفظ ارزش ارزش افزوده مواد معدنی در کشور می شود، مورد دیگر استفاده از تکنولوژی برتر برای افزایش بهره وری و توسعه صنایع مس که لازمه افزایش ارزش افزوده آن محسوب می شود امر ضروری به شمار می رود (باشگاه خبرنگاران جوان). البته در زمینه استفاده از این منبع به عنوان پایه ای برای رشد و توسعه موانعی نیز وجود دارد عدم رشد صنایع به صورت سازگار با شرایط زیست محیطی و، عدم استفاده از تکنولوژی برتر روز در زمینه فعالیتهای مربوط به کشف و استخراج و همچنین بهره وری آن به شیوه کارا بگونه ای که در خیلی از موارد از فناوری های مربوط به دوران قبل از انقلاب اسلامی استفاده می شود (هم در بخش اکتشاف و هم در بخش استخراج و بهره برداری) و عدم استفاده از سرمایه های بخش خصوصی و عدم حمایت کافی دولت از این صنایع، همچنین عدم جذب مناسب سرمایه های خارجی را می توان از چالش ها و معضلات این بخش عنوان کرد اما در مقابل این موضوع این که امسال توسط مقام معظم رهبری به عنوان سال تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی نامگذاری شده است این مقوله را یادآور می شود که شرکت های بزرگی مانند شرکت ملی صنایع مس ایران باید نقش و حضور پررنگی در حوزی تولید و اشتغال داشته باشد، پس سه مقوله مهم و مورد توجه در مورد صنایع مس در سال دفاع از تولید ملی مقوله های اشتغال، تولید ملی و حمایت از تولید کنندگان داخلی است. البته این موضوع با توجه به پتانسیل های موجود در صنعت مس کشور قابل دسترسی است و با سرمایه گذاری صحیح در این

^{۱۵}. پایگاه خبری شرکت ملی مس ایران

حوزه و افزایش تولید میتوان فرصت های شغلی مطلوب ایجاد کرد، برای دفاع از تولید ملی در این زمینه باید از شعار گرایی پرهیز شود و راهکار های توسعه اقتصادی کشور شناسایی و مورد ارزیابی قرار گیرد، دلیل دیگر توجه به صنعت مس تلاش برای خارج شدن از حالت اقتصاد تک محصولی (نفت) است که البته این مهم با شناسایی ذخایر معدنی کشور، سرمایه گذاری های لازم، حمایت دولت، دخالت بخش خصوصی و همچنین استفاده از سرمایه های خارجی قابل دستیابی است. یک ویژگی و مزیت مهم در ارتباط با صنایع مبتنی بر معدن، بازار مصرف آن است که با رشد و توسعه صنایع گوناگون و افزایش جمعیت جهانی، نیاز به مواد معدنی روز به روز در حال افزایش است، از این رو نگرانی برای بازار مصرف آن وجود ندارد، بنابراین سرمایه گذاران و تولید کنندگان باید فرصت های ایجاد شده را مغتنم شمارند و در راستای سرمایه گذاری و توسعه بخش معدن و صنایع معدنی بکوشند.^{۱۶}

کشاورزی و پیشرفت:

در بسیاری از کشورهای جهان، برخی از بخش های صنعت، کشاورزی، خدمات (شامل درمان، حمل و نقل) و... را از عوامل پیشرفت خود قرار داده اند. بطور مثال صنعت خودرو در فرانسه و یا تولید انبوه گندم در کانادا و کشور شیلی در تولید و صادرات منابع مس و... از عوامل موثر بر توسعه و رشد و پیشرفت اقتصاد این کشورها هستند. اما مهمترین عامل امنیت تغذیه در تمام کشورهای جهان پیشرفت بخش کشاورزی می باشد. کشوری که بتواند کشاورزی را بمنظور تامین نیاز داخلی و حتی صادرات تولید اضافی به دیگر کشورها انجام دهد می توان کشاورزی آن کشور را یک کشاورزی پیشرفته قلمداد کرد. اما باید این نکته را هم مد نظر داشت که سیستم کشاورزی یک کشور اسلامی باید از دیگر کشورها متمایز باشد. بطور مثال کشت خشکاش و درآمد حاصل از آن در کشور ایران ممنوع بوده و ما نمی توانیم پیشرفت بخش کشاورزی بر این مبنا بنا کنیم. در کشور ایران نیز کشاورزی از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا به دلیل شرایط آب و هوایی مختلف در مناطق جغرافیایی گوناگون کشور و نیز شرایط محیطی خاص ایران مانند وجود جنگل، کوهستان، کویر، دو دریا و دیگر ویژگیهای جغرافیایی سرمایه گذاری زیادی را می توان در راستای پیشرفت این بخش در کشور انجام داد.

وظایف بخش کشاورزی در پیشرفت کشور:

برخی کالاهای کشاورزی وجود دارند که فقط در برخی از مناطق و کشورهای جهان قادر به رشد هستند. کشور ایران با بهره گیری از شرایط جغرافیایی و مواهب خدادادی و منابع طبیعی گوناگون قادر به تولید محصولات متنوع زیادی می باشد. اگر بتوانیم این تولید را مدیریت کرده و بر کیفیت بیشتر آن بیفزاییم مالک محصولاتی خواهیم بود که تقاضای زیادی را در بازارهای بین المللی برای آنها وجود خواهد داشت. از اینگونه محصولات می توان بطور مثال به زعفران اشاره کرد. زعفران محصولی است که با کیفیت بسیار مرغوب در ایران تولید می شود و در بسیاری از کشورها بازار تقاضای زیادی برای آن وجود دارد. لذا می توان با صادرات این محصولات موجب واردات ارز به کشور شد که در مقطع کنونی ارزش بسیار زیادی را برای اقتصاد کشور خواهد داشت. با استفاده از ارز وارد شده به کشور توسط صادرات محصولات کشاورزی مرغوب می توان

^{۱۶}. نشریه مس، سال چهارم، شماره چهل و پنجم.

به خرید کالاهای سرمایه ای برای کشور اقدام کرد که این چرخه منجر به افزایش تولید ناخالص داخلی (GDP) خواهد شد و تاثیر بسزایی در پیشرفت کشور دارد. اگر بتوان با استفاده از تولید کشاورزی نیاز داخلی را پاسخگو بود می توان بجای خروج ارز از کشور برای واردات کسری داخلی محصولات کشاورزی مانند گندم ، به دولت مالیات داد و بجای خروج ارز از کشور ، گردش پول را در داخل کشور ایجاد کرد که این روند گردش پول نیروی محرکه مناسبی برای پیشرفت و توسعه کشور خواهد بود.

سرمایه گذاری برای پیشرفت بخش صنعت از دیگر وظایف پیشرفت بخش کشاورزی است. با گسترش بخش کشاورزی و ایجاد درآمد در مناطق مختلف کشور دو بحث بوجود می آید. ابتدا در برخی از مناطق محروم تر کشور با افزایش تکنولوژی بخش کشاورزی بسیاری از نیروهای بیکار حومه مرکز کشاورزی جذب این بخش می شوند و پیشرفت بخش کشاورزی اینگونه تاثیری بر ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری خواهد داشت. اما در مناطقی که از نظر جغرافیایی به شهرهای بزرگتر و پیشرفته تر نزدیک تر هستند و کشاورزی آنها با استفاده از ماشین آلات و تکنولوژی بالاتری مشغول به فعالیت می باشد ، با افزایش سطح تکنولوژی و پیشرفت بخش کشاورزی نیاز کمتری به نیروی انسانی می باشد و در نتیجه نوعی نیروی مازاد در این بخش بوجود می آید که این نیروی مازاد در بخش کشاورزی می توانند به بخش صنعت مهاجرت کرده و نیروی تولیدی مورد نیاز این بخش را تامین کنند. در اصل می توان زیر ساخت تولیدی صنعتی را قبل از پیشرفته تر شدن بخش کشاورزی به سمت توسعه یافتگی سوق داد تا از هجوم یکباره نیروی مازاد بخش کشاورزی به شهرها جلوگیری کرد و این جایگزینی به مرور زمان با پیشرفت بخش کشاورزی صورت گیرد. بنابراین می توان دو بخش کشاورزی و صنعت را دو عضو بهم پیوسته در راستای برنامه ریزی برای پیشرفت کشور دانست. در اغلب کشورهای پیشرفته مانند فرانسه نیز در ابتدا به پیشرفت بخش صنعت مبادرت ورزیده و به مرور زمان پیشرفت بخش کشاورزی را در دستور کار خود قرار داده اند. . پیشرفت بخش کشاورزی می تواند اثرات مثبتی بر روی سایر بخش ها هم بگذارد. بطور مثال نیاز به ارتقاء کیفیت ، الزامات صادرات محصولات (مانند بسته بندی) ، سیستم حمل و نقل ، بیمه و ... می تواند علاوه بر بخش صنعت بخش خدمات را هم ترقی و رشد دهد. رشد و پیشرفت بخش کشاورزی می تواند علاوه بر تامین نیازهای داخلی به اختصاص بخشی از بازارهای بین المللی به کشور هم نقش مضاعفی داشته باشد. علاوه بر موضوعات فوق ، در رابطه با سرمایه گذاری برای پیشرفت بخش صنعت باید ذکر کرد هنگامی که بخش کشاورزی با توسعه و پیشرفت موجب درآمد بیشتر و کاهش هزینه ها می شود ، این وجوه مازاد را می توان در بخش صنعت که نیاز بیشتری به سرمایه گذاری دارد سرمایه گذاری نمود. در صورت عدم گیشرفت بخش کشاورزی دولت به ناچار ، به گونه های مختلف مانند دادن وام یا سوبسید مجبور به دخالت می شود که در این صورت وجوه اضافی وجود نخواهد داشت که در بخش صنعت سرمایه گذاری گردد و این عمل پیشرفت و توسعه ی کشور را دچار وقفه می کند.

راهکارهای پیشرفت بخش کشاورزی:

همانطور که در بخش قبل ذکر کردیم یکی از محرک های موفقیت مسیر پیشرفت جامعه مشخص کردن هدف برای پیشرفت می باشد. در اینجا نیز ما باید هدف را از پیشرفت بخش کشاورزی تعیین کنیم. برای پیشرفت بخش کشاورزی اهداف مختلفی وجود دارد مانند ایجاد اشتغال ، تولید محصولات متنوع و افزایش تولید ناخالص داخلی ، بالا بردن سطح کیفیت محصولات ، افزایش صادرات و ... اما مهم ترین دلیل برای

تأکید بر پیشرفت بخش کشاورزی را می توان تأمین نیاز داخلی و خود کفایی در زمینه تولید محصولات اساسی ذکر کرد. خود کفایی عبارتست از، به حالتی اشاره دارد که به هیچ کمک خارجی، حمایت، یا تعاملی برای بقا نیاز نباشد؛ بنابراین خود کفایی نوعی از خودمختاری شخصی یا جمعی است. در مقیاس بزرگ، به حالت اقتصادی کاملاً خودکفا که با جهان خارج تجارتی ندارد، خودبسندگی گفته می شود.^{۱۷}

عبارت خود کفایی معمولاً به انواعی از زندگی پایدار گفته می شود که در آن بیرون از آنچه توسط افراد بدنه خودکفا تولید می شود، چیز دیگری مصرف نمی شود. شیوه هایی که خود کفایی را ممکن می سازد یا بدان کمک می کند شامل ساختمان خودگردان، فرهنگ پایا (perm culture)، کشاورزی پایدار، یا انرژی تجدید پذیر است.

هنگامی که پیشرفت در بخش کشاورزی اتفاق افتد نوعی مازاد در این بخش بوجود می آید. این مازاد به دو دسته تقسیم می شود. یک دسته که در بخش قبل بدان اشاره شد مازاد نیروی کار است که می توان به تدریج در بخش صنعت جایگزین کرد تا نیروی مولد این بخش نیز تأمین شود. نوع دیگر مازاد، بخش اضافی محصولات توسط کشاورزان بر نیاز واقعی خود آنها می باشد که به شهرها یا حتی خارج از کشور صادر می شود. این نوع محصولات نیز به دو دسته ی محصولات غذایی اصلی مصرفی مانند گندم و محصولات پایه ی تولیدات صنعتی مانند پنبه تقسیم می شوند. محصولات مورد نیاز صنعت مصرفی شخصی آنچنانی ندارند و صرفاً جنبه ی مصرف برای تولید محصولی دیگر را دارند. این محصولات با ایجاد ارزش افزوده توسط عوامل دیگر دارای ارزش می شوند و برای فروش به بازار راه پیدا می کنند، اما میزان مصرف کالاهای غذایی اساسی به مراتب بیشتر از کالاهای پایه می باشد. این نوع کالاها و محصولات بدون ایجاد ارزش افزوده بر روی آنها بازار مناسبی برایشان وجود دارد و تولید این محصولات بدون تحمل هزینه اضافی وارد بازار می شود. ایجاد چنین محصولات مازادی در شرایط کنونی برای کشور بسیار حائز اهمیت می باشد و این پیشرفت باید تا جایی ادامه پیدا کند که این مازاد به حداکثر برسد.

مدرنیزه کردن تجهیزات و استفاده از روشهای نوین تولیدی از دیگر راهکارهای پیشرفت بخش کشاورزی می باشد. استفاده از تجهیزات قدیمی و سنتی نمی تواند اهداف یک سیستم کشاورزی پیشرفته را برآورده کند. با روند توسعه و پیشرفت کشورها و بالا رفتن سطح توقعات و ایجاد نیازهای جدید و همچنین بواسطه ی افزایش روز افزون جمعیت، تأمین نیازهای جامعه بدون تغییر ساختاری در تجهیزات و تکنولوژی سابق و مدرنیزه کردن آنها امکان پذیر نمی باشد. استفاده از دانش روز و بکارگیری روشهای نوین می تواند موجب بهبودی تولید و حتی خود کفایی در بسیاری از زمینه ها شود. و بواسطه ی این سرمایه گذاری به افزایش تولید تا حد صادرات نیز مبادرت ورزید. البته باید این نکته را هم مدنظر داشت که تغییر تکنولوژی هزینه هایی را به همراه خواهد داشت که دولت باید بواسطه ی ادامه ی روند گیشرفت از این تغییر اساسی تکنولوژی حمایت کرده و تسهیلات و کمک هایی را برای ایجاد بستر و زمینه ی این تغییر ارائه دهد و بخش کشاورزی هم باید از تمامی فرصت هایی که برای افزایش کارایی و اثربخشی این بخش بوجود می آید استفاده کرده و پیوسته روند پیشرفت را بررسی و آن را افزایش دهند.

فرهنگ و توقعات مردم جزئی از بدنه ی یک جامعه است. همواره باید این نکته را در نظر داشت که تغییر فرهنگ و سطح رفاه مردم باید امکاناتی را جهت رفع نیازهای آنها در نظر گرفت و نمی توان چندین دهه با

سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. بازبینی شده در ۲۱ خرداد ۱۳۸۹. ۱۷

یک تکنولوژی و روش به تولید ادامه داد، بلکه باید با در نظر گرفتن نیازهای جدید و توقعات ایجاد شده از بخش کشاورزی و مواد غذایی به اصلاح و بهبود سطح کیفیت محصولات پرداخت. نارضایتی از محصولات تولیدی مانعی بر سر راه پیشرفت بخش کشاورزی است و موجب کاهش تقاضا از محصولات شده و دولت را ناچار به واردات می کند. بنابراین اصلاح محصولات کشاورزی و افزایش سطح کیفی تولیدات داخلی می تواند تأثیر مثبتی را بر روند پیشرفت بخش کشاورزی و نهایتاً کشور بگذارد.

از راهکارهای دیگر برای پیشرفت بخش کشاورزی می توان به تعامل هرچه بیشتر دولت و بخش کشاورزی با دانشگاه ها و متخصصین و اندیشمندان اشاره کرد. متخصصین و کسانی که در علم کشاورزی صاحب نظر هستند می توانند با ایجاد دانش به روز بمنظور علمی کردن کشاورزی و اصلاح و بهبود روش های تولید اشاره کرد. هنگامی که این ارتباط میان دانش و فن آوری روز کشاورزی و تجربه و عمل ایجاد شود می توانیم شاهد نزدیک تر شدن صنعت کشاورزی خود با سطح بین المللی و رشد هرچه بیشتر و افزایش کارایی این بخش بود. این تبادل تجربیات با علم جدید می تواند کمک بسایری را به پیشرفت این بخش کند.

اصلاح ساختار سیستم های آبیاری و نگهداری بمنظور استفاده حداکثر از منابع پولی در دسترس یکی دیگر از عوامل تأثیر گذار بر پیشرفت این بخش است. همانطور که می دانیم در شرایط کنونی که اقتصاد مقاومتی تنها راه پیش روی کشور ایران در برابر تحریم ها است باید روشهایی را برای به ثمر رساندن توسعه یافتگی بخش کشاورزی انجام داد که مفهوم هزینه - منفعت را رعایت کند و بتواند مطابق با مصرف بهینه منجر به پیشرفت شود. بنابراین باید سیستم هایی را برای تولید محصولات انتخاب کرد که منجر به کاهش هزینه ها و استفاده کمتر از منابع مالی شود.

بنابراین نتیجه می گیریم که با تأکید بر پیشرفت بخش کشاورزی و سرمایه گذاری برای رهایی از وابستگی و خودکفایی می توانیم شاهد پیشرفت کشور خود باشیم.

نتیجه گیری

با عنایت به این موضوع که در سال حمایت از کار و سرمایه ایرانی قرار داریم می توان ایجاد سرمایه گذاری، کاهش فقر، افزایش رفاه عمومی، صادرات و حفظ و پایداری محیط زیست را از کارکرد های وجود منابع طبیعی دانست. با توجه به مطالب گفته شده توسعه گردشگری، فرآورده های جنگلی و صنعتی خوراکی از مهمترین مزایای توسعه عرصه های طبیعی محسوب می شود همچنین دقت به اینکه ترکیب صادرات و سهم سرمایه گذاری استانی در تولید ملی می تواند کشور را از حالت اتکا به نفت و اقتصاد تک محصولی جدا کند. در این زمینه دقت به ظرفیت های منابع طبیعی به عنوان عامل مهم برای تولید و توجه به فرمایشات مقام معظم رهبری در زمینه اقتصاد مقاومتی در حوزه توسعه سرمایه گذاری در منابع طبیعی می تواند بسیار کمک کننده باشد. ما نیز در این مقاله به نتیجه های عمومی عوامل موثر در مسیر پیشرفت در کشور می پردازیم که بایستی برای پیشرفت تمامی حوزه ها در نظر گرفت. در مجموع یکسری از عوامل کلی، کشور را در مسیر پیشرفت و تعالی همه جانبه قرار می دهد. یکی از این عوامل تعیین هدف است. اگر کشوری هدف مشخصی را در برای پیشرفت بیان کند رسیدن به آن هدف را تسهیل می کند. پشت کار یکی دیگر از این عوامل است. هر کشوری باید در مسیر پیشرفت آمادگی رویارویی با شکست را داشته باشد و پشت کار در رسیدن به هدف کمک بسیاری به روند پیشرفت دارد. از عوامل دیگر پیشرفت می توان به متکی بودن به

کشور خود و استفاده از منابع و امکانات داخلی بصورت حداکثر اشاره کرد. بنابراین امید است با به کار گیری راهکارها و عوامل موثر بر پیشرفت ذکر شده در این مقاله، راهبردی را جهت هرچه پیشرفته تر شدن کشور عزیزمان ایران داشته باشیم. هرچند که در شرایط کنونی محدودیت ها و موانعی را بر اثر تحریم ها پیش روی کشورمان داریم باید با همکاری و همراهی همه جانبه مردم و دولت به سوی پیشرفت همه سوپه این کشور غنی و بزرگ حرکت کنیم.

منابع و مواخذ:

- نشریه داخلی شرکت ملی صنایع مس ایران ، سال چهارم ، شماره ۴۵ ، دی ، ماهنامه داخلی سازمان جهاد کشاورزی استان گلستان ، سال هفتم ، شماره ، اسفند بررسی عوامل تاثیر گذار بر رابطه میان رشد اقتصادی و کیفیت زیست محیطی ، پژوهان جمشید ، لشکری زاده مریم ، فصلنامه پژوهش اقتصادی ایران ، سال چهارم ، شماره ۴۲ ، بهار ۱۳۸۹ www.mehrnews.com خبرگزاری مهر به آدرس اینترنتی
- نقش دریای خزر در توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران ، رسول قصاب قرائی ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران به آدرس اینترنتی www.irna.ir
- پایگاه خبری شرکت ملی صنایع مس ایران www.mespress.com
- چالش های پایداری منابع در ایران ، آسیه قاسمی ، نشریه اقتصاد مجله اقتصادی ، بهمن و اسفند ۱۳۸۲ ، شماره ۲۷ و ۲۸.
- مفهوم و ماهیت عدالت و پیشرفت با رویکرد اسلامی - ایرانی ، مردانی نوکنده محمدحسین ، نشریه اقتصاد راهبرد یاس ، بهار ۹۰ ، شماره ۲۵
- پایگاه وزارت صنعت و معدن و تجارت به آدرس اینترنتی www.mimt.gov.ir
- کتاب سیاست خارجی و توسعه صادرات مواد معدنی در ایران ، دکتر محمدتقی زاده انصاری ، ناشر دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
- بررسی رابطه تخریب محیط زیست با پیشرفت های صنعتی و کاهش اعتقاد انسان عصر صنعت به طبیعت بعنوان منشأ زندگی ، مثنوی محمدرضا و غلامپور سعید ، دومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست ، ۱۳۹۱.
- پایگاه اطلاع رسانی وزارت کشور به آدرس اینترنتی www.moi.ir
- پایگاه اطلاع رسانی Iranian Students News Agency به آدرس اینترنتی www.isna.ir
- نقش دریای خزر در توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران ، رسول قصاب قرائی ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.